

An Examination of Preschool Teachers' Perceptions of Autism in the Context of Neurodiversity

Okul Öncesi Öğretmenlerinin Otizm Algılarının Nöroçeşitlilik ve Medikal Metafor Bağlamında İncelenmesi

Esra MACAROĞLU AKGÜL¹, Tuğba YAZICI ÇAKIROĞLU², Alperen AVCI³, Nurullah BÜLBÜL⁴, Onur BÜLBÜL⁵, Dilek ÇINAR⁶, Evren DENİZ TURAN⁷, Semiha ARSLAN⁸

ABSTRACT

This study examines perceptions of autism spectrum disorder (ASD) and the experiences of preschool teachers with autistic individuals within the framework of the neurodiversity perspective and the medical metaphor. The research analyzes teachers' views, YouTube content, and the approaches of non-governmental organizations (NGOs) toward autism. Conducted using a qualitative research design, the study employed a semi-structured interview form, and the data were analyzed through content analysis using MAXQDA software. The findings indicate that teachers adopting the neurodiversity approach perceive autism as a neurological difference and a form of social richness, whereas those adhering to the medical metaphor define it as a disorder. Teachers were found to use strategies such as individualized methods, material adaptation, and peer support; however, they encountered challenges in classroom management, communication with parents, and a lack of instructional materials. Although digital platforms and NGOs contribute to raising awareness of autism, they tend to approach it predominantly from a medical perspective. In conclusion, the study suggests enhancing public awareness of autism, promoting the neurodiversity perspective, and improving inclusive educational practices.

Keywords: Autism, Neurodiversity, Inclusive Education, Preschool Teachers, Medical Metaphor

ÖZ

Bu çalışma, otizm spektrum bozukluğuna (OSB) yönelik algıları ve okul öncesi öğretmenlerin otizmlili bireylerle ilgili deneyimlerini nöroçeşitlilik perspektifi ve medikal metafor bağlamında incelemektedir. Araştırmada öğretmen görüşleri, YouTube içerikleri ve sivil toplum kuruluşlarının (STK) yaklaşımları analiz edilmiştir. Nitel araştırma yöntemiyle yürütülen çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmış, veriler içerik analiziyle MAXQDA yazılımı aracılığıyla çözümlenmiştir. Bulgular, nöroçeşitlilik yaklaşımını benimseyen öğretmenlerin otizmi nörolojik bir farklılık ve toplumsal zenginlik olarak, medikal metaforu benimseyenlerin ise bir bozukluk olarak değerlendirdiğini göstermektedir. Öğretmenlerin bireyselleştirilmiş yöntemler, materyal uyarlamaları ve akran desteği gibi stratejiler kullandıkları; ancak sınıf yönetimi, veli iletişimi ve materyal eksikliği konularında sorun yaşadıkları belirlenmiştir. Dijital platformlar ve STK'lar farkındalığı artırmakla birlikte otizmi çoğunlukla medikal bakış açısıyla ele almaktadır. Sonuç olarak, otizme dair toplumsal farkındalığın güçlendirilmesi, nöroçeşitlilik anlayışının yaygınlaştırılması ve kapsayıcı eğitim uygulamalarının geliştirilmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Otizm, Nöroçeşitlilik, Kapsayıcı Eğitim, Okul Öncesi Öğretmenleri, Medikal Metafor

Çalışma, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu tarafından incelenmiş ve etik açıdan uygun bulunmuştur (Karar Tarihi: 10.10.2024, Karar No: 2024-39/09).

¹ Prof. Dr. Esra MACAROĞLU Akgül, Eğitim Programları ve Öğretim, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Univ. MYO, Engelliler İçin Gölge Öğreticilik, emakgul@fsm.edu.tr, ORCID:0000-0001-6897-538X

² Öğr. Gör. Tuğba YAZICI ÇAKIROĞLU, Temel Eğitim, Gümüşhane Üniversitesi Gümüşhane SHMYO Çocuk Bakımı ve Gençlik Hizmetleri Bölümü, tugba@gumushane.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7402-2072

³ Öğr. Gör. Alperen AVCI, Temel Eğitim, Muş Alparslan Üniversitesi Malazgirt MYO Çocuk Bakımı ve Gençlik Hizmetleri Bölümü. alperen.avci@alparslan.edu.tr, ORCID:0000-0003-2395-9495

⁴ Öğr. Gör. Nurullah BÜLBÜL, Okul Öncesi Eğitimi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Doğubayazıt Ahmedî Hani MYO, Çocuk Bakımı ve Gençlik Hizmetleri Bölümü, nbulbul@agri.edu.tr, ORCID:0000-0001-7354-7726

⁵ Okul Öncesi Öğr., Onur BÜLBÜL, Okul Öncesi Eğt., Özel Yöntem Koleji, oyilmaz1406@gmail.com, ORCID:0000-0001-6052-8104

⁶ Uzm. Öğr. Dilek ÇINAR, MEB Fen Bilgisi Öğretmenliği, gezgincidilek@gmail.com, ORCID:0009-0001-4268-4987

⁷ Uzm. Öğr., Evren DENİZ TURAN, Okul öncesi eğitim, Millî Eğitim evrendenizturan@hotmail.com ORCID:0000-0003-1561-2280

⁸ Semiha Arslan, İBB, Çocuk Hizmetleri Şube Müdürlüğü, semiha.arslan@stu.fsm.edu.tr, ORCID:0009-0002-2800-5148

İletişim / Corresponding Author:
e-posta/e-mail:

TUĞBA YAZICI ÇAKIROĞLU
tugba@gumushane.edu.tr

Geliş Tarihi / Received: 29.03.2025
Kabul Tarihi/Accepted: 18.09.2025

GİRİŞ

Otizm spektrum bozukluğu (OSB), bireylerin sosyal etkileşim, iletişim ve davranışsal uyum becerilerinde farklılıklar sergilemesine neden olan karmaşık bir nörogelişimsel durumdur (5). DSM-5 (15), kriterlerine göre otizm, geniş bir spektrumu kapsar; bu durum, bireylerin eğitim ve sosyal yaşamda karşılaştıkları zorluklara bütüncül bir bakış açısı gerektirir. Toplumda otizme yönelik farkındalık ve kabul düzeyi artmakla birlikte, kapsayıcı uygulamaların niteliği ve okul öncesi öğretmenlerinin bu süreçle ilgili bilgi birikimi hâlâ tartışma konusudur.

Eğitim, otizmlili bireylerin gelişiminde kritik bir öneme sahiptir. Özellikle erken yaşta başlatılan bireyselleştirilmiş eğitim programları, bu bireylerin yaşam kalitesini artırmada etkili olmaktadır. Bununla birlikte, okul öncesi öğretmenlerinin otizme yönelik algıları ve sınıf içi uygulamaları, otizmlili bireylerin toplumsal entegrasyonunda belirleyici rol oynamaktadır. Nöroçeşitlilik perspektifinin öğretmenler ve eğitimciler arasında benimsenmesi hem bireylerin ihtiyaçlarını karşılamaya hem de toplumun daha kapsayıcı bir yapıya kavuşmasına katkı sağlayabilir.

Bu çalışma, otizmlili bireylere yönelik öğretmen algılarını, sınıf içi uygulamaları ve toplumun otizme bakışını öğretmen görüşleri, dijital platformlar ve sivil toplum kuruluşlarının içerikleri üzerinden incelemektedir. Otizmin sadece tıbbi bir sorun olarak değil, nörolojik bir farklılık olarak değerlendirilmesi gerektiği yaklaşımı doğrultusunda yürütülen araştırma, nöroçeşitlilik bakış açısının yaygınlaşmasının ve kapsayıcı eğitim uygulamalarının geliştirilmesinin önemine dikkat çekmektedir.

Otizm Algısı ve Kavramsallaştırılması

Günümüzde otizm spektrum bozukluğu, Amerikan Psikiyatri Birliği'nin beşinci baskısında yapılan güncellemeler doğrultusunda tanımlanmaktadır. DSM-5 otizm spektrum bozukluğunun geniş bir yelpazede belirtilere sahip bir nörogelişimsel bozukluk olduğunu vurgulamaktadır.

Belirtiler, toplumsal iletişim ve etkileşimdeki yetersizlikler, sınırlı ve tekrarlayıcı davranışlar veya ilgi alanları, duyuşal duyarlılık veya duyarsızlık gibi çeşitli alanları içermektedir. Ayrıca, bu belirtilerin erken çocukluk dönemlerinde ortaya çıktığına ve günlük yaşam işlevlerinde aksamalara neden olduğuna vurgu yapılmaktadır (15).

Otizm teriminin tarihsel kökenleri, Leo Kanner'ın tanımından önceye, 1801 yılında Jean Marc Gaspard Itard tarafından yapılan bir tanımlamaya dayanmaktadır. 1911 yılında Bleuler, otizmi "gerçek dünya ile bağlantının kopması ve bunun sonucunda iletişimde yaşanan zorluklar" şeklinde tanımlamıştır. 1945 yılında Amerikalı çocuk psikoloğu Leo Kanner, otizmi "yaşamın ilk üç yılında ortaya çıkan bir nörogelişimsel bozukluk" olarak tanımlamıştır. Sonuç olarak otizm, "farklı nedenler ve değişen şiddet seviyelerine bağlı olarak davranışsal gelişimde aksamalara neden olan bir gelişimsel bozukluk" olarak ifade edilebilir. Otizm, genellikle OSB olarak adlandırılan ve karmaşık nörogelişimsel bozuklukları kapsayan bir spektrumdur. Terim, aynı zamanda yaygın gelişimsel bozukluk kavramıyla da ilişkilendirilir ve yaygın gelişimsel bozukluk, bireylerin çevrelerindeki insanlarla iletişim ve etkileşim kurma becerilerini etkileyen gelişimsel yetersizlikler nedeniyle yaşanan zorlukları tanımlamak için kullanılmaktadır (25). Bu durum, uzun yıllar boyunca psikolojik bir anormallik olarak değerlendirilmiş ve genellikle yetersiz ya da soğuk ebeveynlikten kaynaklandığı yönünde bir inanış yaygınlık kazanmıştır. Ancak, Ulusal Ruh Sağlığı Enstitüsü'nün (National Institute of Mental Health) öncülüğünde "Beynin On Yılı" olarak adlandırılan 1990'lı yıllarda yapılan nörobilimsel çalışmalar, otizmin beyin işlevlerindeki farklılıklardan kaynaklandığını göstermiştir (14-22).

Baron-Cohen, otizmin bir "hastalık" ya da "bozukluk" olarak tanımlanmasına karşı çıkarak, bu durumun "nöroçeşitlilik" (neurodiversity) perspektifinden ele alınması gerektiğini vurgulamaktadır (8). Genetik,

sinirsel, davranışsal ve bilişsel düzeylerdeki araştırmalar, otizmlili bireylerin farklılıklar ve engellilik belirtileri sergilediğini, ancak bu durumun bir bozukluk olarak nitelendirilmemesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Engellilik, toplumsal destek, çeşitlilik ve uyumun sağlanmasını gerektirirken, bozukluk genellikle tedavi ya da iyileştirme süreçlerini çağrıştırmaktadır; dolayısıyla bu iki yaklaşım oldukça farklıdır. Güncel tanımlamalara göre otizm, bilimsel olarak kanıtlanmış, çözümünde güçlü bir eğitimin önemli rol oynadığı ve sosyal iletişim zorlukları, tekrarlayıcı hareketler ile sınırlı ilgi ve davranış biçimleriyle karakterize edilen nörogelişimsel bir farklılık olarak değerlendirilmektedir (2).

Türkiye’de doğrudan OSB tanısı almış birey sayısına ilişkin kesin istatistikler bulunmamaktadır. Ancak, Euronews (2021) verilerine göre, dünya genelinde otizmin görülme sıklığı her 59 kişide bir olarak belirlenmiştir. Bu oran göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye’de her 69 çocuktan birinin otizmlili olduğu tahmin edilmektedir. Ayrıca, otizmin kız çocuklarına kıyasla erkek çocuklarda 5 kat daha fazla görüldüğü ifade edilmektedir (19). Aksu ve Güçüz ise Türkiye’de toplamda yaklaşık 550 bin otizmlili birey bulunduğunu ve bu grubun yaklaşık 150 bininin 0-14 yaş aralığında olduğunu belirtmektedir (3).

Otizmlili Bireyler İçin Eğitim Sistemi

(OSB) için erken tanı ile yoğun ve sürekli özel eğitim büyük bir önem taşımaktadır. Yapılan bilimsel araştırmalar, erken tanı ve bireye uygun bir eğitim programının doğru bir şekilde uygulanmasıyla, OSB tanılı bireylerin yaklaşık yarısında belirtilerin kontrol altına alınabileceğini göstermektedir. Bununla birlikte, uygulanacak eğitimin OSB tanılı bireyin kişisel özellikleri ve ihtiyaçlarına uygun olarak planlanması gereklidir. Ayrıca, eğitimin içeriği, OSB’de gözlenen yetersizliklerin giderilmesine yönelik tasarlanmalıdır. Özellikle, 1-3 yaş aralığında, bireyin yaşamının erken dönemlerinde başlatılan eğitsel müdahalelerin, OSB ile mücadelede ve belirtilerin azaltılmasında kritik bir role sahip olduğu ifade edilmektedir.

Eğitim sürecinde kullanılan yöntem ve tekniklerin, bireyin bağımsız bir yaşam sürmesine katkı sağladığı da düşünülmektedir (4).

Özel olarak eğitilmiş personel tarafından, geliştirilmiş eğitim programları ve yöntemleri kullanılarak, bireysel farklılıkları ve eğitim ihtiyaçları doğrultusunda yaşitlarından ayrılan öğrencilerin gereksinimlerini karşılamak amacıyla düzenlenen ve onların özel gereksinimlerine uygun ortamlarda sürdürülen eğitim süreci, “özel eğitim” olarak adlandırılmaktadır. Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB) tanılı öğrencilerin yalnızca özel eğitim kapsamında değil, aynı zamanda kaynaştırma/bütünleştirme eğitimi olarak ifade edilen kapsayıcı eğitim çerçevesinde de desteklenmesi büyük önem taşımaktadır. Bu noktada “kaynaştırma eğitimi” kavramının kapsamı ile özel eğitim arasındaki ilişkinin net bir biçimde ortaya konulması gerekmektedir. Millî Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği’ne göre kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitim; özel gereksinimli bireylerin, gerekli destek eğitim hizmetleri sağlanarak akranlarıyla birlikte aynı sınıfta eğitim görmelerini ifade etmektedir (37). Bu eğitim, özel eğitim uygulama okullarında veya özel eğitim uygulama sınıflarında yürütülebileceği gibi, yarı zamanlı kaynaştırma modeli ile de uygulanabilmektedir. Dolayısıyla, çalışmada “kaynaştırma” kavramının özel eğitim uygulamaları çerçevesinde mi yoksa yalnızca genel eğitim ortamı bağlamında mı ele alındığının açıklığa kavuşturulması önem arz etmektedir. Ağır düzey OSB tanılı öğrenciler için kaynaştırma/bütünleştirme eğitiminin uygulanabilirliği, bireysel farklılıklar ve gelişimsel ihtiyaçlar doğrultusunda değişkenlik göstermektedir. Alan yazında Friend ve Bursuck’ın yanı sıra Sucuoğlu ve Kargın çalışmalarında, ağır düzeyde yetersizliği bulunan öğrenciler için tam zamanlı kaynaştırmadan ziyade yarı zamanlı kaynaştırma veya destek eğitim odası modeli önermektedirler (20-48). Bu nedenle, söz konusu öğrenciler için kaynaştırma eğitimi önerilirken bireysel değerlendirme raporları, çok disiplinli kurul görüşleri ve eğitsel tanılama sonuçları dikkate alınmalı; karar

süreci bütüncül bir yaklaşımla yürütülmelidir. Kaynaştırma/bütünleştirme uygulamaları, OSB'li öğrencilerin akran grubuna dâhil olmasını sağlayarak bağımlılık duygularının azalmasına, güven duygularının ise gelişmesine katkıda bulunur. Ayrıca, OSB tanılı bireyler ile diğer bireyler arasında kurulacak olumlu sosyal ilişkiler, kapsayıcı toplumların inşasında kritik bir rol üstlenmektedir. Kapsayıcı eğitim, özel gereksinimli bireylerin diğer bireylerle etkileşim içerisinde bulunarak eğitim hedeflerini en üst düzeyde gerçekleştirebilecekleri ortamlar sunmayı amaçlamaktadır. Bu yaklaşım ile otizmlili bireylerin işlevsellik düzeylerinin artırılması, çevreye uyum sağlamaları ve toplumsal beklentilere uygun davranış repertuarı geliştirmeleri hedeflenmektedir. Bunun yanı sıra, kapsayıcı eğitim uygulamaları sayesinde otizmlili bireylerin yetersiz veya bakıma muhtaç bireyler olarak algılanmaktan uzaklaşmaları mümkün olmaktadır (35-51). Böylelikle kapsayıcı eğitim hem bireysel hem de toplumsal düzeyde eşitlikçi ve katılımcı bir eğitim anlayışının hayata geçirilmesine hizmet etmektedir.

Bu bağlamda, OSB tanılı bireylerin eğitim süreçlerini desteklemek amacıyla geliştirilen politika ve uygulamalar önem kazanmaktadır. Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan Ulusal Eylem Planı'nda, sınıf içinde kolaylaştırıcı kişi görevlendirilmesi önerilmiştir. Bu öneri, Millî Eğitim Bakanlığı'na (MEB) bağlı Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün 06.01.2020 tarihinde okullara gönderdiği resmî yazılar ve ilgili politika belgelerinde yer almıştır (36-41). Söz konusu yazıda "kolaylaştırıcı kişi" kavramı tanımlanmış olsa da bu kişilerin nitelikleri, istihdam süreçleri, görev tanımları ve rollerine ilişkin ayrıntılar net bir şekilde açıklanmamıştır. Ayrıca, kolaylaştırıcı kişi uygulamasının yalnızca OSB tanılı çocukların desteklenmesine yönelik olması, diğer yetersizlik türlerini kapsam dışında bırakması açısından sınırlayıcı bir durum oluşturmaktadır.

Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB) tanısı alan öğrenciler, eğitim sürecinde çeşitli zorluklarla karşılaşabilmektedir. Bu zorluklar, bireyin otizminin düzeyi, kişisel özellikleri ve eğitim ortamının niteliklerine bağlı olarak farklılık gösterebilir. OSB tanılı öğrencilerin sıklıkla karşılaştığı güçlükler arasında şunlar yer almaktadır (27).

- Sosyal etkileşimde güçlükler
- İletişim problemleri
- Dil ve konuşma becerilerinde yetersizlikler
- Duygusal denge sorunları ve rutin değişikliklerine direnç
- Duyusal hassasiyetler
- Tekrarlayıcı davranışlar ve sınırlı ilgi alanları
- Günlük yaşam becerilerinde zorlanmalar
- Öğretim yöntemlerine ve iletişim şekillerine uyum sağlama güçlükleri
- Anksiyete ve stres düzeyinde artış

Otizme yönelik eğitsel düzenlemelerin, genel olarak aşağıdaki özellikleri taşıması gerektiği konusunda uzmanlar arasında ortak görüşler bulunmaktadır.

- Eğitim sürecinin mümkün olduğunca erken yaşta, tercihen 3 yaşından önce başlatılması önemlidir (12-16).
- Haftalık eğitim süresinin en az 20 saat olarak planlanması; ideal olarak bu sürenin 35-40 saat arasında belirlenmesi önerilmektedir (26-30-31).
- Otizmlili bireyler için özel olarak hazırlanmış bir ders programının uygulanması; programda öncelikle taklit, eşleme, sınıflama, oyun, iletişim, ortak dikkat ve sosyal etkileşim becerilerine yer verilmesi, zamanla öz bakım becerileri, el becerileri ve akademik öncesi/akademik becerilerin eklenmesi gereklidir.

- Öğretilen becerilerin farklı ortamlarda uygulanabilirliğini sağlamak ve davranış sorunlarını azaltmak için planlamaların yapılması büyük önem taşımaktadır.
- Gerekliğinde görsel destekler ve alternatif/destekleyici iletişim yöntemlerinden faydalanılması süreci destekleyebilir (47).
- Eğitim başlangıçta birebir şekilde gerçekleştirilirken, zamanla küçük grup eğitimine, ardından büyük grup eğitimine geçilmesi ve nihayetinde kaynaştırma eğitiminin hedeflenmesi önemlidir.
- Özellikle erken yaşta başlanan eğitimin, süreçlerin başarısını doğrudan etkileyen kritik bir faktör olduğu unutulmamalıdır.

Eğitimde dikkat edilmesi gereken bir diğer önemli nokta, otizmliler çocukların sahip oldukları olağanüstü gözlem yetenekleri ve bazı alanlardaki başarılarına rağmen, onları aşırı zorlamaktan kaçınılması gerektiğidir. Çoğu durumda, çocukların temel bilişsel becerileri geliştirmeleri uzun yıllar alabilmektedir. Bazı çocuklar ise belirli sosyal ve eğitsel becerileri daha uzun sürede edinebilir ya da bu becerileri hiç kazanamayabilir. Bu durumu kabul etmek ve eğitim planlarını buna uygun şekilde oluşturmak, başarılı bir eğitim süreci için kritik bir adımdır. Her öğrencinin benzersiz özelliklerini anlamak için gerekli zamanı ayırmak, onlara en iyi şekilde bireyselleştirilmiş bir eğitim sunmanın temel taşlarından biridir (9).

Yarı zamanlı kaynaştırma uygulamasında, özel gereksinimli öğrenciler, temel eğitim okullarında açılan özel eğitim sınıflarında eğitim görmektedir. Bu sınıfların mevcudu en fazla 10 öğrenciyle sınırlıdır. Ancak, OSB veya çoklu engel grupları için oluşturulan sınıflarda öğrenci sayısı 4'ü geçemez. Aynı türde yetersizliğe sahip öğrenciler için birleştirilmiş sınıf uygulaması yapılmaktadır. Tam zamanlı kaynaştırma tedbiri alınmış öğrenciler, buldukları eğitim kademesindeki programları takip eder ve bu

programa uygun bireyselleştirilmiş Eğitim Planları (BEP) hazırlanır. Ağır-orta düzey zihinsel yetersizlik veya ağır-orta düzey OSB tanısına sahip öğrenciler ise kendileri için özel olarak hazırlanmış programları takip ederler. Okullarda oluşturulan BEP birimleri, gerekli gördüklerinde bazı dersler ve sosyal etkinlikler için bu öğrencilerin akranlarıyla aynı sınıf ortamında bulunmalarını sağlayabilir. Okul öncesi dönemde açılan özel eğitim sınıflarında ise bir okul öncesi öğretmeni ve bir özel eğitim öğretmeni birlikte çalışmaktadır. Diğer özel eğitim sınıflarında ise iki özel eğitim öğretmeni görev alır (41). İşitme, görme ve hafif düzeyde zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciler için ortaokul düzeyinde açılan özel eğitim sınıflarında genellikle bir özel eğitim öğretmeni görev yapmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'ne göre, otizm spektrum bozukluğu (OSB) olan öğrenciler için de bireysel gelişim özellikleri, ilgi ve ihtiyaçları doğrultusunda düzenlenmiş "OSB özel eğitim sınıfları" açılmaktadır. Bu sınıflarda, OSB alanında uzmanlaşmış özel eğitim öğretmenleri görev yapmakta; sosyal iletişim, karşılıklı etkileşim, günlük yaşam becerileri, akademik gelişim ve davranış yönetimi gibi OSB'ye özgü hedefler doğrultusunda bireyselleştirilmiş eğitim programları (BEP) uygulanmaktadır. Ayrıca, eğitim ortamlarının düzenlenmesi, yapılandırılmış öğretim yöntemleri ve görsel destekler gibi OSB'ye özel pedagojik yaklaşımlar kullanılmaktadır (37).

Otizmliler çocukların kaynaştırma sürecinde yaşadığı zorluklar arasında, otizmliler ve çoklu yetersizliği bulunan öğrencilerin akranları tarafından reddedilme eğilimine daha fazla maruz kalmaları öne çıkmaktadır. Bunun yanı sıra, bu çocukların sosyal ve akademik alanlardaki etkileşim ortamlarına yeterince dahil edilmedikleri de gözlemlenmektedir.³⁹ Gelişimsel yetersizliği ve otizm spektrum bozukluğu (OSB) bulunan çocuklara yönelik olumsuz akran tutumları ile eğitimciler ve ebeveynler tarafından yeterince sağlanamayan güven ortamı, bu çocukların eğitim sürecinde karşılaşılan sorunların temelini oluşturmaktadır (38-39). Bu durum,

özellikle kaynaştırma uygulamalarında belirginleşmektedir. Nitekim Özgönenel ve Girli'nin çalışması, OSB'li öğrencilerin sınıf arkadaşları tarafından yeterli düzeyde sosyal kabul görmediğini ortaya koymuştur (42). Sosyal kabul düzeyine ilişkin ölçekler ve sosyometrik ölçümlerden elde edilen veriler de bu çocukların akran ilişkilerinde dışlanma, sınırlı etkileşim ve yetersiz kabul ile karşılaştığını desteklemektedir.

OSB tanısı alan çocukların, okuma ve deyimlerin anlaşılmasında zorluk yaşamalarının yanı sıra aritmetik işlemler konusunda da çeşitli sorunlarla karşılaştıkları belirtilmektedir (23). OSB tanısı alan öğrenciler, eğitim sürecinde çeşitli zorluklarla karşılaşabilmektedir. Bu zorluklar, bireyin otizminin düzeyi, kişisel özellikleri ve eğitim ortamının niteliklerine bağlı olarak farklılık gösterebilir. OSB tanılı öğrencilerin sıklıkla karşılaştığı güçlükler arasında şunlar yer almaktadır (27).

- Sosyal etkileşimde güçlükler
- İletişim problemleri
- Dil ve konuşma becerilerinde yetersizlikler
- Duygusal denge sorunları ve rutin değişikliklerine direnç
- Duyusal hassasiyetler
- Tekrarlayıcı davranışlar ve sınırlı ilgi alanları
- Günlük yaşam becerilerinde zorlanmalar
- Öğretim yöntemlerine ve iletişim şekillerine uyum sağlama güçlükleri
- Anksiyete ve stres düzeyinde artış

Öğretmenlerin, otizmlili çocukların kaynaştırma sürecindeki yaşantılarını incelediğinde, özellikle ana sınıfı düzeyinde görev yapan sınıf öğretmenlerinin erken dönemde eğitimde kritik bir role sahip olduğu görülmektedir. Çakıcı, OSB erken dönemde eğitilmelerinde sınıf öğretmenlerinin önemini vurgulamakta; bu nedenle öğretmenlerin farkındalık kazanmaları ve kaynaştırma/bütünleştirme temelli eğitim

uygulamaları hakkında bilgi sahibi olmaları için yeterli ve nitelikli bir eğitim sürecinden geçmelerinin gerekliliğine dikkat çekmektedir (13). Öğretmenlerin, OSB konusundaki bilgi düzeyi, eğitim sürecinde kritik bir öneme sahiptir. Er-Sabuncuoğlu'nun gerçekleştirdiği bir araştırmanın sonuçları, okul öncesi eğitimcilerin OSB hakkında bilgi düzeylerinin yetersiz olduğunu, bu nedenle tipik gelişim gösteren çocuklar ile OSB'li çocukları ayırt etmede ve kaynaştırma/bütünleştirme uygulamalarına destek sunmada zorlandıklarını ortaya koymaktadır (18).

Eğitimciler açısından değerlendirildiğinde, öğretmenlerin OSB tanılı öğrencilerle ilişkilerini olumlu bir şekilde algılamalarının, öğrencilerin davranış problemlerinin azalmasına ve sosyalleşmelerine önemli ölçüde katkı sağladığı gözlemlenmiştir. Bu durum, öğrencilerin sınıfla daha fazla kaynaşmasına da olanak tanımaktadır (45). Ayrıca, öğretmenlerin OSB tanılı çocukların özelliklerini iyi anlamaları ve bu özellikleri eğitim süreçlerinde etkili bir şekilde kullanmaları mümkündür. Acarlar'a göre, tüm çocukların sınıf etkinliklerine katılımının sağlanabilmesi ve kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitim uygulamalarının başarılı olabilmesi için öğretmenlerin önceden detaylı bir hazırlık yapması gerekmektedir. Ayrıca, fiziksel koşulların çocukların gelişimine katkıda bulunacak şekilde düzenlenmesi büyük önem taşımaktadır (1).

Çocukların karşılaştıkları uyum sorunlarına yönelik, öğretmenlerle toplantılar düzenlenmekte ve ebeveynlere bireysel destek verilerek etkinlik temelli çözümler üretilmeye çalışılmaktadır. Koçyiğit'e göre, okul rehber öğretmenleri bu süreçte önemli bir rol üstlenmektedir (28). Sorunların çözümüne yönelik, ebeveynlere, öğretmenlere ve yöneticilere seminerler düzenlenmekte; çocukların uyum sorunlarıyla ilgili oryantasyon çalışmaları yapılmakta ve öğretmenlere ilgili yönetmelik ve kanunlar hakkında bilgilendirme sağlanmaktadır. Bu çabalar, sürecin etkinliğini artırmak ve karşılaşılan sorunlara yapıcı çözümler sunmak amacı taşımaktadır. Atılgan ve Güner-Berkant araştırmalarında sınıf öğretmenlerinin

kaynaştırma eğitiminde yaşadıkları problemleri ve öğretmen tutumlarını belirlemek amacıyla 20 sınıf öğretmeniyle yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinin kullanarak nitel bir araştırma yapmışlardır. Yaptıkları araştırmalar neticesinde sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma ve BEP konusunda yetersizlik duygusuna hâkim olduklarını, aile desteğinin yeterli ölçüde olmadığını, sınıfların fiziksel özelliklerinden dolayı sorun yaşamalarının yanında materyal eksikliklerinin de bulunduğunu, aldıkları eğitimi yetersiz bulduklarını ve uzman desteğine ihtiyaç duyduklarını, ayrı bir eğitim ortamının gerektiğini düşündükleri belirlenmiştir (7). Gök kaynaştırma öğrencisine sahip sınıf öğretmenlerinin eğitim sürecinde sınıf yönetimini sağlarken karşı

karşıya kaldığı zorluklarla başa çıkma metotlarını tespit etmek amacıyla nitel araştırma yöntemini kullandığı ve 10 sınıf öğretmenin katıldığı bir araştırma yapmıştır. Araştırmanın sonucunda sınıf öğretmenlerinin sınıf yönetiminde; kaynaştırma öğrencisi ile iletişim kurmada, normal gelişim gösteren öğrencilere kaynaştırma öğrencisini kabulünde ve sınıf mevcudunun fazlalığından kaynaklı kaynaştırma öğrencisine gerekli zamanı ayıramamada sorun yaşadıkları sonucuna varılmıştır. Sınıf öğretmenin belirtilen bu sorunlar ile başa çıkma yöntemlerinin ise bire bir ilgi, sıra değişikliği, rehber öğretmene danışma, akran desteği alma, sevgi ortamı oluşturma ve ödüllendirme olduğu belirtilmiştir (24).

MATERYAL VE METOT

Araştırmanın Amacı

Çalışma, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu tarafından incelenmiş ve etik açıdan uygun bulunmuştur (Karar Tarihi: 10.10.2024, Karar No: 2024-39/09). Araştırma kapsamında, “Okul Öncesi Öğretmenlerin Otizme Bakış Açılarının Nöroçeşitlilik Bağlamında İncelenmesi” başlıklı çalışma için kullanılacak anket ve ölçekler, kurul üyelerinin oy birliği ile onaylanmıştır. Bu araştırma, okul öncesi öğretmenlerinin otizm spektrum bozukluğuna (OSB) yönelik algılarını ve otizmlilerle ilgili deneyimlerini, nöroçeşitlilik perspektifi ve medikal metafor bağlamında incelemeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda, öğretmen görüşlerinin yanı sıra dijital platformlardaki içerikler ve sivil toplum kuruluşlarının otizme ilişkin yaklaşımları analiz edilerek, farklı bakış açılarının nasıl şekillendiği ortaya konulacaktır. Bu doğrultuda çalışma, üç temel alt problem etrafında yapılandırılmıştır:

1. Otizme karşı öğretmen algıları, medikal metafor ve nöroçeşitlilik bakış açıları arasında nasıl farklılık göstermektedir?
2. Otizmlilerle çalışan okul öncesi öğretmenler, otizmliler öğrencilere

yönelik sınıf içi uygulamalarda nasıl bir kapsayıcılık sağlamaktadır?

3. Otizmlilerle çalışan okul öncesi öğretmenlerin görüşlerine göre, otizmle ilgili yaşanan sorunlar ve bu sorunların aşılmasına yönelik öneriler nelerdir?

Yöntem

Bu araştırma, okul öncesi öğretmenlerinin otizme yönelik bakış açılarını ve nöroçeşitlilik kavramındaki bilgi düzeylerini anlamayı hedeflenmektedir. Nitel araştırma yöntemini benimseyen çalışma, veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından oluşturulmuş yarı yapılandırılmış görüşme formunu kullanmıştır. Görüşmeler, araştırmacılar tarafından birebir gerçekleştirilmiş ve ses kayıtları alınarak transkript edilmiştir. Analiz sürecinde, araştırmacılar MAXQDA programını kullanarak kendi görüşmelerini kodlamış ve özgün kod haritaları ile kod bulutları oluşturmuşlardır. Daha sonra, tüm araştırmacılar MAXQDA programında kodlamalarını birleştirerek ortak kodlara ulaşmış ve bu şekilde araştırmanın analiz sürecini tamamlamışlardır. Bulgular, birleştirilen görüşme analizlerinden elde edilmiştir ve problem cümleleri altında, alanyazın desteğiyle sunulmaktadır.

Bu araştırma, okul öncesi öğretmenlerinin otizme karşı bakış açılarını derinlemesine incelemeyi ve nöroçeşitlilik kavramına ilişkin bilgi düzeylerini belirlemeyi amaçlamaktadır. Çalışma, nitel araştırma yaklaşımı ile desenlenmiş olup veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından oluşturulmuş yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Formda, otizme karşı öğretmen algılarının medikal metafor ve nöroçeşitlilik bakış açıları arasındaki farklılıklarını, otizmlilerle çalışan öğretmenlerin sınıf içi uygulamalarda kapsayıcılık sağlama biçimlerini ve otizmle ilgili sorunlar ile çözüm önerilerini belirlemeye yönelik açık uçlu sorular yer almaktadır. Görüşmeler, araştırmacılar tarafından birebir gerçekleştirilmiş, ses kayıtları alınarak transkript edilmiştir. Araştırma kapsamında çalışma grubu, öğretmenler, YouTube verileri ve sivil toplum kuruluşu (STK) sayfaları olmak üzere üç ana bileşenden oluşmaktadır. Katılımcıların tümü okul öncesi öğretmenidir. YouTube verileri, otizme yönelik farkındalık oluşturma amacı taşıyan ve içerik açısından uygun görülen videolardan seçilmiştir. STK verileri ise otizm alanında faaliyet gösteren ve kamuya açık web sayfaları bulunan kuruluşlardan alınmıştır. Veri analizinde MAXQDA yazılımı kullanılmış, araştırmacılar görüşme kayıtlarını bağımsız olarak kodlamış, kod haritaları ve kod bulutları oluşturmuştur. Kodlamalar birleştirilerek ortak kodlara ulaşılmış, böylece analiz süreci tamamlanmıştır. Araştırmada geçerlilik ve güvenilirliği sağlamak amacıyla veri çeşitliliğinden (öğretmen görüşleri, YouTube videoları, STK metinleri) yararlanılarak üçgenleme yapılmış ve analiz süreci ayrıntılı biçimde raporlanmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın kapsamında yer alan çalışma grubu, okul öncesi öğretmenleri, YouTube verileri ve sivil toplum kuruluşu (STK) sayfaları olmak üzere üç ana bileşeni içermektedir. Bu çeşitlilik, araştırmanın geniş bir perspektife sahip olduğunu ve otizme yönelik algıların çeşitli kaynaklardan ele alındığını vurgulamaktadır. Bu çoklu kaynaklı yaklaşım, otizmle ilgili konularda farklı bakış açılarını anlamak ve değerlendirmek adına zengin bir veri seti sunmaktadır.

Öğretmenler, eğitim sisteminin önemli bir paydaşı olarak bireysel deneyimleri ve bakış açılarıyla araştırmaya anlamlı katkı sağlamaktadır. Bu çalışmanın öğretmen bileşenini, 9'u 5-10 yıl arası, 4'ü ise 10 yıl ve üzeri mesleki deneyime sahip toplam 13 okul öncesi öğretmeni oluşturmaktadır. Katılımcıların 10'u daha önce otizmlilerle bir öğrenci ile çalışma deneyimine sahipken, 3'ü bu deneyime sahip değildir. Görüşme verilerinin analizi, nöroçeşitliliğe sahip bir öğrencinin sınıfta bulunmasının öğretmenlerde mesleki tatmin, mutluluk, kaygı ve saygı gibi çeşitli duygular uyandırdığını göstermektedir. Özellikle otizmlilerle çalışma deneyimi yaşayan öğretmenler, bu sürecin mesleki açıdan kendilerini geliştirdiğini, farklılıkların eğitim ortamına kattığı zenginliği daha net fark ettiklerini ve kapsayıcı yaklaşımlar geliştirme konusunda daha duyarlı hâle geldiklerini ifade etmişlerdir. Bu bulgular, okul öncesi öğretmenlerin otizm deneyimlerinin hem mesleki hem de duygusal boyutlarda derinleştiğini ve bu durumun kapsayıcı eğitim uygulamalarına olumlu yansımalar sağladığını ortaya koymaktadır.

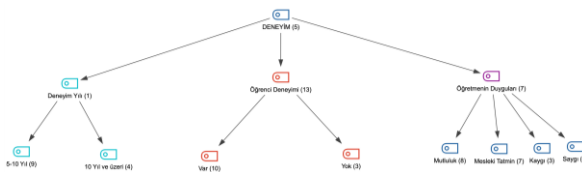
BULGULAR VE TARTIŞMA

Araştırma verilerinin analizi sonucunda üç ana tema ortaya çıkmıştır: Otizme Yönelik Algılar, Sınıf İçi Kapsayıcı Uygulamalar ve Karşılaşılan Güçlükler ile Çözüm Önerileri. Her tema, katılımcı görüşlerinden alınan doğrudan alıntılarla desteklenmiştir. Araştırmaya katılan öğretmenler, otizmi çoğunlukla sosyal iletişim eksikliği, tekrarlayıcı davranışlar ve özel ilgi alanları ile

tanımlamaktadır. Bazı öğretmenler tıbbi tanımlara vurgu yaparken, bazıları bireysel farklılık ve çeşitlilik perspektifini ön plana çıkarmıştır. Örneğin bir katılımcı, "Otizm, bence bir hastalık değil, bir farklılıktır" (K5) ifadesiyle nöroçeşitlilik yaklaşımını yansıtmaktadır. Diğer yandan başka bir katılımcı ise "Tıbbi olarak sosyal iletişimde eksiklik ve tekrarlayan davranışlar ile

açıklanıyor” (K8) sözleriyle medikal metaforun etkisini ortaya koymaktadır. Öğretmenlerin kapsayıcı eğitim uygulamalarında en sık başvurdukları yöntemler arasında bireyselleştirilmiş eğitim planı hazırlama, akran desteği sağlama, görsel materyaller kullanma ve aile ile iş birliği yapma yer almaktadır. Katılımcılardan biri, “Sınıfta görsel destekler kullanıyorum, özellikle rutinleri görselleştirmek işe yarıyor” (K3) diyerek görselleştirme stratejisini vurgulamıştır. Bir diğer katılımcı ise “Akran desteği ile otizmliler çocukların sosyal etkileşimleri artıyor” (K11) sözleriyle akran desteğinin önemine dikkat çekmiştir. Katılımcıların en sık dile getirdiği güçlükler arasında sınıf mevcudunun fazlalığı, destek personel eksikliği, aile farkındalık düzeyinin yetersizliği ve materyal eksikliği yer almaktadır. Bu sorunlara çözüm olarak hizmet içi eğitimlerin artırılması, aile bilgilendirme seminerleri düzenlenmesi, sınıf mevcudlarının azaltılması ve destek personel istihdamı önerilmektedir.

Katılımcı öğretmenler, otizmliler bir öğrenciye sahip olmanın ve bu deneyimi yaşamının kendilerinde farklı duygular ve hisler uyandırdığını ifade etmişlerdir. Özellikle Otizmliler bir öğrenciye sahip olmanın mesleki tatmin ve mutluluk duygularını en fazla ifade eden kodlar arasında yer aldığı görülmüştür (Şekil 1).

Şekil 1. Katılımcı Deneyim Bilgileri Haritası

Katılımcılarla gerçekleştirilen görüşme analizlerinde, nöroçeşitliliğe sahip bir öğrencinin sınıflarında bulunmasıyla ilgili deneyimleri ele alınmıştır. Katılımcıların nöroçeşitliliğe sahip öğrencilere yönelik deneyimlerini değerlendiren bu analiz, öğrenci deneyimi ve öğretmenin duyguları olmak üzere iki ana tema çerçevesinde şekillenmiştir. Öğrenci deneyimi kategorisinde, katılımcıların bir kısmının nöroçeşitliliğe sahip öğrencilerle deneyim yaşadığı belirlenmiştir. Öğretmenin duyguları

kategorisinde, katılımcıların mesleki tatmin, kaygı, mutluluk ve saygı gibi duygusal tepkilerini yansıtan çeşitli kodlar ortaya çıkmıştır. Öğretmenler ile yapılan görüşmeler neticesinde otizmliler bir öğrenciye sahip olma durumunun öğretmenlerde yarattığı duyguyu ele alan görüşlerinden bazıları aşağıda verilmiştir:

- 🗣️ Akademik anlamda bana çok şey kattı (K6, Konum 14).
- 🗣️ Gayet benim için güzel bir deneyim oldu (Otizm ve Nöroçeşitlilik hakkında Öğretmen Görüşmesi (1), Konum 7).
- 🗣️ Öğretmenlerin Otizm, Down Sendromu ya da başka bir nöro gelişimsel farklılığı olan çocukları sınıf içerisine kabul etmeleri biraz zor oluyor, endişeleniyorlar (Nöroçeşitlilik Görüşmesi- K5, Konum 30).

YouTube verileri ve STK sayfaları ise toplumsal algıların ve bilgi paylaşımının dijital platformdaki yansımalarını temsil etmektedir. Bu noktada çalışma grubuna dahil edilen YouTube verileri ve STK sayfaları sunulmuştur (Tablo 1).

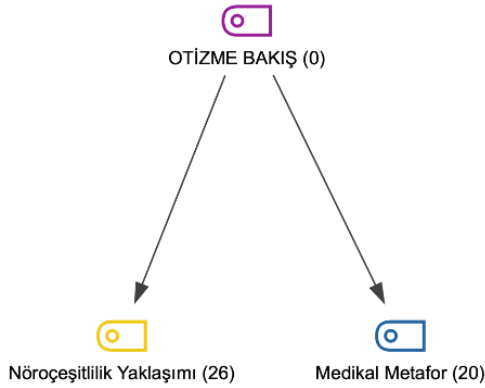
Tablo 1. YouTube ve STK Otizm Kaynakları

YouTube Verileri	STK Sayfaları
Otizm spektrumunda olmak: "En önemli şey güvende hissetmek" (55)	Tohum Otizm Vakfı (56)
Otizm Nedir? Otizm Spektrum Bozukluğunun Farkında Mısınız? (57)	Türkiye Otistiklere Destek ve Eğitim Vakfı: TODEV (58)
Neden Otizmde Farklı Bakış Açılarına İhtiyacımız Var? (59)	ODER Otizm Derneği (60) ODFED Otizm Dernekleri Federasyonu (61) SOBE Selçuklu Otizmliler Bireyler Eğitim Vakfı (62)

1. Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın birinci alt problemi, “Okul öncesi öğretmenlerinin otizme ilişkin algılarının, medikal metafor ve nöroçeşitlilik perspektifleri arasında nasıl farklılık gösterdiğinin incelenmesi” olarak

belirlenmiştir. Bu doğrultuda, "Çocukluk çağı otizmi olan bir çocuğu hangi ifadelerle tanımlayabilirsiniz?" sorusu aracılığıyla elde edilen cevaplar, nöroçeşitlilik yaklaşımı ve medikal metafor kodlarına ayrılmıştır. Bu kodlar daha sonra "otizme bakış" kodu altında birleştirilerek, okul öncesi öğretmenlerinin otizmi nasıl anladığına dair farklı bakış açılarını ortaya koymak üzere analiz edilmiştir.

Şekil 2. Otizme Bakış Kod Haritası

Görüşmelerin analizi sonucunda, öğretmenler arasında medikal metafor (20) ve nöroçeşitlilik yaklaşımları (26) öne çıkmıştır (Şekil 2).

Katılımcı öğretmenlerin otizmi genellikle bir farklılık olarak algılamaları ve bu farklılığı vurguladıkları görüşleri nöroçeşitlilik yaklaşımı bağlamında değerlendirilmiş ve kodlanmıştır. Bu perspektif, otizmi sadece klinik bir teşhis olarak değil, aynı zamanda bireylerin benzersiz beyin yapılarına sahip olmalarını vurgulamaktadır. Nöroçeşitlilik perspektifi, otizm spektrumundaki bireylerin toplumun bir parçası olarak görülmesine olanak tanır. Bu anlayış, toplumsal bilinçlenme ve farkındalıkla yakından ilişkilidir. Nöroçeşitlilik perspektifi, derin bir anlayış ve empati oluşturarak otizm konusundaki yaygın yanlış anlamaları ve önyargıları azaltabilir. Bu bakış açısı, bireyler arasındaki farklılıklara saygı göstermenin ötesinde, toplumsal düzeyde daha güçlü bir bilinç oluşturulmasına da katkıda bulunmaktadır. Katılımcıların otizmi nöroçeşitlilik olarak gördüklerini ifade ettikleri görüşler aşağıda verilmiştir.

- Tabii ki diğer çocuklardan biraz farklıdır yani her çocuk farklı zaten, birbirinin aynısı değildir (Nöroçeşitlilik görüşmesi, K1).
- Özel gereksinimli çocuklar ile çalışabilmek öncelik olarak bana her bir bireyin birbirinden farklı olduğu gerçeğini ve bu farklılıkları kucakladıkça bakış açımızın sınırlarının genişliyor olduğunu hissettirdi. Bu his harika. Farklı olanı kucakladıkça yeni denizlere yelken açıyoruz (Otizm ve Nöroçeşitlilik Görüşme, K2).
- Nöroçeşitlilik bütün insanların tek bir kılıfa sokulmaması (K3)

Katılımcı öğretmenleri ile yapılan görüşmelerin çoğunda katılımcıların otizmi bir farklılık olarak algılamaları ve bu farklılığı vurgulamaları, nöroçeşitlilik yaklaşımı bağlamında ele alınmış ve kodlanmıştır. Güncel literatür incelemelerinde otizmin artık bir hastalık veya bozukluk olarak değil, nöroçeşitlilik durumu olarak değerlendirildiği yönünde önemli ifadeler görülmektedir. Bu çalışma ile paralellik gösteren son araştırmalar, otizmin doğal bir nörolojik çeşitlilik olarak kabul edilmesi gerektiğine dair güçlü kanıtlar sunmaktadır (4-32).

Katılımcı öğretmenlerin bazılarının otizme bakışları ve görüşleri otizmi daha çok bir tıbbi sorun veya bozukluk olarak değerlendirdikleri yönündedir. Katılımcıların bu görüş ve ifadeleri medikal metafor bağlamında değerlendirilerek kodlanmıştır. Katılımcıların medikal metafora yönelik görüşleri aşağıda verilmiştir:

- Otizimli çocuğu akranlarına göre biraz daha geri seviyede olarak niteleyebilirim ama tabii ki bu otizmin derecesine de bağlı, bazı ilaç kullanan çocuklar da var (Nöroçeşitlilik Görüşmesi-K1).
- Yani benim en çok şahit olduğum göz kontağını kuramaması, konuşmaması, iletişime kapalı olması, sakin bir yapıya sahip olması kendi iç dünyasında çok yoğun bir duygu yoğunluğu yaşaması ben böyle gözlemliyorum. Otizmi (K7).

☞ *Bir yandan da genetikle de bağlantılı olabilir mi diye de açıkçası şey aklımda olan sorular da (K4).*

Bazı katılımcı öğretmenlerin otizmi tıbbi bir sorun veya bozukluk çerçevesinde değerlendirdikleri, özellikle “Tıbbi olarak sosyal iletişimde eksiklik ve tekrarlayan davranışlar ile açıklanıyor.” (K8) gibi doğrudan ifadelerde açıkça ortaya çıkmaktadır. Bu görüşler, medikal metafor bağlamında analiz edilmiş; kodlama sürecinde “tıbbi tanım”, “bozukluk” ve “hastalık temelli yaklaşım” gibi alt kodlar altında sınıflandırılmıştır. Bu araştırmada, nöroçeşitlilik yaklaşımı çerçevesinde öğretmen görüşleri incelenmiş, ayrıca alanyazın taraması, YouTube içerikleri ve sivil toplum kuruluşlarının web sayfaları analiz edilerek otizme ilişkin farklı bakış açıları ortaya konmuştur. Böylece, yalnızca öğretmen görüşlerinden değil, çoklu veri kaynaklarından elde edilen bilgilerden yararlanılarak otizme yönelik genel algıya ilişkin değerlendirmeler yapılmıştır. Bu çerçevede, YouTube'da otizmi konu alan videolardan "Neden Otizmde Farklı Bakış Açılarına İhtiyacımız Var?", "Otizm Spektrumunda Olmak: 'En Önemli Şey Güvende Hissetmek'" ve "Otizm Nedir? Otizm Spektrum Bozukluğunun Farkında Mısınız?" başlıklı üç ayrı kaynak, otizme yönelik bakış açısını ve otizm toplum tarafından nasıl ifade edildiğine dair önemli ipuçları sunmaktadır. Bu durumda da YouTube verilerine göre de otizmin sadece tıbbi perspektifle değil aynı zamanda da Nöroçeşitlilik bakış açısıyla da ele alınması gerekmektedir. YouTube verilerine göre video içerisinde otizmin medikal metafor ve Nöroçeşitlilik olduğuna dair ifadeler aşağıda alıntılanmıştır.

Medikal Metafora Yönelik İfadeler

☞ *Öncelikle otizmliler çocuklar sizin nedeninizi duymuyor ve umursamıyor gibi davranırlar bazı sözleri tekrar tekrar alakasız bir biçimde girmekten kaçınmazlar başkalarıyla göz teması kuramaması adıyla seslenildiğini zaman bakmaması oyuncaklarla oynaması gereken ya ve onlara ilgi duymaması*

parmağıyla bir şeyleri gösterip tarif edememesi yaşlılarıyla oynadığı oyunları ilgisiz kalması ve iletişim eksikliği nedeniyle yaşanabilecek ani sinir durumu konuşmasında bozukluk ve akıcı olması ve eşyalara takıntı seviyesinde özen göstermesi döndürme sıraya dizme ve bazı obsesif durumların yaşanması rutinden çıktığı zaman aşırı tepkiler ve kucaklamak isteyenlere tepki verir ona yönelmemesi gibi olgular kesinlikle kişiler ve ailesi tarafından takip edilmelidir (Otizm Nedir? Otizmin farkında Mısınız? - Turkish, Konum 58-78)

☞ *Tedavi süreci oldukça yıpratıcı olabilir kişileri psikolojik olarak çok Zorlayacak olan bu süreçte Erken teşhis ve tedavi çok önemlidir (Otizm Nedir? Otizm farkında Mısınız? - Turkish, Konum 96-99)*

☞ *Otizm biyolojik kökenli, insan beyninin yapısal değil, işlevsel olarak farklı çalışmasından kaynaklanan, bireyin yaşamında dünya ile ilişkisini, diğer insanlarla ilişkisini, sosyal etkileşimini olumsuz olabilecek yönlerde etkileyen nörogelişimsel bir engel durumudur aslında. (Otizm spektrumunda hissetmek"- Turkish, Konum 26-29)*

Nöroçeşitlilik Yaklaşımına Yönelik İfadeler:

☞ *Bizim Türkiye'de de var Merhaba Spektrum ekibi var mesela onların Büyük bir kısmı otizm ya da otistik ol sen beni tanımıyorlar ve bu tanımlar üzerinden diyorlar ki bak biz bunları hissediyoruz biz bunları yaşıyoruz biz böyle Hayatı algılıyoruz sizin gibi algılamıyoruz diye bizi ötekileştirme sizin dışlayamazsınız hayatın içerisine sokmamazlık edemezsiniz (Neden Otizmde Far. Yayın Program- Turkish, Konum 892-902)*

☞ *Burada yine o farklılığa geliyoruz. Onun farklılığını, o farklı davranışlarını farklı olarak tanımlayıp bir yere yerleştirirsen yani nöroçeşitlilik içerisinde bir zenginlik olarak görürsen onun güçlü yönlerini bulmaya çalışıyorum ve onun üzerinden hayatına katkıda bulunmaya bu*

çalışıyorum (Neden Otizmde Far. Yayın Program- Turkish, Konum 955-962)

- ☞ *Nöroçeşitlilik şu demek: Herkesin beyninin aynı olduğuna dair bir toplumsal varsayım var. Oysaki nice özelliğimiz gibi beyinlerimizin işleyişi de birbirinden çok farklı oluyor. (Otizm spektrumunda hissetmek”- Turkish, Konum 22-24)*

Youtube verilerinde genellikle otizmin medikal bir sorun olarak ele alındığına dair ifadeler mevcut olup nöroçeşitlilik görüşüne daha az vurgu yapılmıştır.

Toplumun otizm algısının genellikle tıbbi bir bakış açısıyla şekillendiği göz önüne alındığında, özellikle otizmle ilgili sivil toplum kuruluşlarının (STK) bu algıyı değiştirmeye yönelik rolü kritik bir öneme sahiptir. Bu bağlamda, Tohum Otizm, Otizm Derneği, Otizm Dernekleri Federasyonu, Selçuklu Otizimli Bireyler Eğitim Vakfı, Türkiye Otistiklere Destek ve Eğitim Vakfı: TODEV gibi önemli STK'lar incelenmiştir. Ancak, yapılan incelemeler sonucunda, tüm bu STK'ların otizmle ilgili olarak medikal metaforu benimsedikleri belirlenmiştir. STK'ların bu konudaki bakış açılarını gösteren ifadeler aşağıda yer verilmiştir:

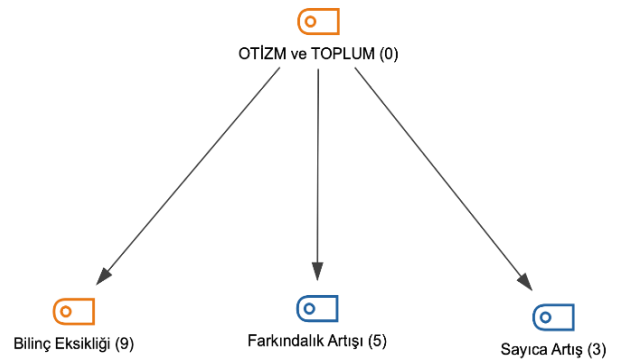
- ☞ *Otizm olan bireylerde sosyal iletişim ve etkileşim becerilerinde yetersizlikler, sınırlı ilgiler ve tekrarlayıcı davranış kalıpları görülmektedir. (Otizm ve Belirtileri, Konum 8)*
- ☞ *Sizinle ve başkalarıyla göz kontağı kurmuyorsa, ismi söylendiğinde veya çağrıldığında dönüp bakmıyorsa, söyleneni işitmiyor gibi davranıyorsa, (Otizm Dernekleri Federasyonu, Konum 7)*
- ☞ *Sosyal yaklaşımda anormalliklerden başlayarak, sohbeti sürdürmekte zorluklar; ilgisini, duygularını ve tepkilerini yeterince paylaşmama, sosyal etkileşimi hiç başlatmamaya varan karşılıklı sosyal ve duygusal davranışlarda yetersizlikler. (OTİZM – TODEV, Konum 17)*
- ☞ *Otizm olan bireylerde sosyal iletişim ve etkileşim becerilerinde yetersizlikler,*

sınırlı ilgiler ve tekrarlayıcı davranış kalıpları görülmektedir. (Otizm ve Belirtileri, Konum 8)

Bu durum, STK'ların otizm konusundaki tanım ve bakış açılarını değerlendirdiğimizde, genel eğilimin hâlâ tıbbi bir perspektifte olduğunu göstermektedir.

Öğretmen görüşleri, alan yazın taramaları, YouTube ve sivil toplum kuruluşları (STK) sayfaları üzerinden yapılan analizler sonucunda ortaya çıkan bulgular, nöroçeşitlilik yaklaşımının toplumda henüz istenen düzeyde kabul görmediğini ve otizmin hala tıbbi bir perspektifle ele alındığını göstermektedir. Özellikle öğretmenlerin, akademik literatürün, online platformların ve STK'ların ifadeleri, otizmin genel algısının medikal metafor etrafında şekillendiğini vurgulamaktadır. Bu durum, otizmle ilgili kabulün henüz nöroçeşitlilik perspektifiyle yaygınlaşmadığını göstermektedir.

Youtube ve STK verileri ile öğretmen görüşleri otizmin toplumsal bakışını daha kapsamlı bir şekilde değerlendirilmesine olanak tanımaktadır. Otizme yönelik toplumsal bakış açısını anlamaya yönelik bu çalışmada, öğretmen görüşleri değerlendirilirken “Otizm ve Toplum” teması altında çeşitli alt kodlar belirlenmiştir. "Bilinç Eksikliği" alt kodu, okul öncesi öğretmenlerinin otizmle ilgili bilinç düzeyinde eksiklikleri ve genel bir farkındalık sorununu ifade ederken, "Sayıca Artış" ve "Farkındalık Artışı" alt kodları, otizmle ilgili farkındalığın toplumda artmasının ve bu konuda yaşanan sayıca artışın altını çizmektedir.

Şekil 3. Toplumun Otizme Bakış Açısı Kod Haritası

Katılımcıların çoğunluğu, toplum ve veliler arasında otizmle ilgili bilinç eksikliği yaşadığını ifade etmiştir. Ayrıca katılımcıların bir kısmı, otizme yönelik farkındalıklarında artış yaşadığını belirtmiştir (Şekil 3). Bu da otizm konusundaki eğitimlerin ve toplumun bu konuda daha bilinçli hâle gelmesinin olumlu bir işareti olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte katılımcılar, son yıllarda otizmin toplumda arttığına dair bir algıya sahiptir. Katılımcıların otizme yönelik bilinç eksikliği olduğunu ifade ettikleri görüşlerden bazıları aşağıda verilmiştir:

- ☞ *Toplum tarafından önemsenmediğini yaşamı kolaylaştıracak, pratiğe dökülecek kesinlikle önlem alınmadığını en bariz bir göstergesidir ve sene 2023 (K7, Konum 29).*
- ☞ *Veli çocuğunun otizmlili olduğunun farkında bile değil (K4, Konum 6).*
- ☞ *Çünkü herkes direk bir rehabilitasyonla bu çocuklarla çalışabilir hale gelemiyor, mesela Milli Eğitim'de direk atanmış bazı öğretmenler bu çocuklar hakkında bilgiye sahip değil ve ne yapacaklarını bilemiyorlar. Bence bu alanda başta milli eğitimdeki öğretmenler olmak üzere bu farklı çocuklar hakkında eğitimler verilmeli, bilgiler verilmeli. Örneğin bu çocuklarla ilgili yaşanabilecek sorunların çözümlerinin nasıl ve neler olabileceğine dair örnek vakalar sunulmalı, pratik bilgiler verilmeli. (K5, Konum 30).*

Araştırma sonuçları, katılımcıların genel olarak toplum ve veliler arasında otizmle ilgili bilinç eksikliği yaşadıklarını, ancak bir kısmının otizme yönelik farkındalıklarında artış yaşadığını göstermektedir. Araştırmanın bulguları, özellikle okul öncesi öğretmenlerin yanı sıra toplumun ve velilerin otizm konusunda daha fazla bilgi edinmeye ve farkındalıklarını artırmaya yönelik eğitimlere olan ihtiyacı vurgulamaktadır. Toplum da otizme yönelik bilinç eksikliği olduğuna dair görüşler alanyazın ile benzerlik göstermektedir (7). Katılımcıların otizme yönelik farkındalık artışı olduğunu ifade

ettikleri görüşlerden bazıları aşağıda verilmiştir;

- ☞ *Ailelerin de çocuklarına bakış açıları değişti. (K6, Konum 11).*
- ☞ *Garipseme oranı azalıyor. (K8, Konum 32).*

Katılımcıların otizme yönelik farkındalık artışını belirttikleri görüşler, olumlu değişikliklere işaret etmektedir. Örneğin, bir katılımcı, ailelerin çocuklarına bakış açılarının değiştiğini ifade ederek, otizm konusunda ailelerin tutumlarında olumlu bir evrim olduğuna dikkat çekmiştir. Diğer bir katılımcının belirttiği "Garipseme oranı azalıyor" ifadesi ise toplumda otizme karşı duyulan yabancılaşma ve garipseyişin azaldığına işaret etmektedir. Bu durum alanyazın ile benzerlik göstermektedir (33).

Katılımcıların otizm görülme sıklığında artış olduğunu ifade ettikleri görüşlerden bazıları aşağıda verilmiştir;

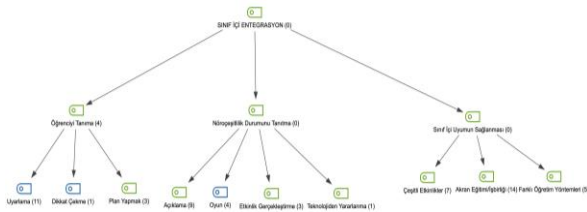
- ☞ *Son yıllarda özellikle bu yıl çok çok fazla otizmlili öğrencimiz oldu (K4, Konum 6).*
- ☞ *Özel eğitim gerektiren çocuklarım artıyor (K8, Konum 30)*

Katılımcıların otizmin görülme sıklığında artış olduğunu ifade etmeleri, toplumda genel bir endişenin ve farkındalık oluşturma ihtiyacının olduğuna işaret etmektedir. Örneğin, "Son yıllarda özellikle bu yıl çok çok fazla otizmlili öğrencimiz oldu" ifadesi, katılımcının okul ortamında artan otizmlili öğrenci sayısına dair bir gözlemi yansıtmaktadır. Benzer şekilde, "Özel eğitim gerektiren çocuklarım artıyor" ifadesi, katılımcının özel eğitime ihtiyaç duyan çocuk sayısında bir artış yaşandığına dair bir görüşünü dile getirmektedir. Bu durum, toplumun otizm konusunda daha bilinçli hale gelme ihtiyacını vurgulayarak, ilgili alanyazındaki benzer öne çıkan temalarla uyumludur (34).

2. Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmanın ikinci alt problemi "Otizmlili bireylerle çalışan öğretmenler otizmlili öğrencilere yönelik sınıf içi uygulamalarda

nasıl bir kapsayıcılık sağlıyorlar?” olarak belirlenmiştir. Bu doğrultuda, katılımcılara yöneltilen “Sınıf ortamınızda çeşitli öğrencilere karşı nasıl bir kapsayıcı yaklaşım benimsiyorsunuz?”, “Sınıfınıza nöroçeşitliliği sahip bir öğrencinin katılacağını sınıftaki diğer çocuklara nasıl açıklıyorsunuz?” ve “Sınıfınızda nöroçeşitliliğe sahip öğrencilerin etkinliklere katılmalarını sağlamak adına ne gibi uygulamalar yapıyorsunuz?” soruları aracılığıyla elde edilen cevaplar, öğrenciyi tanıma, nöroçeşitlilik durumunu tanıma ve sınıf içi uyumun sağlanması kodlarına ayrılmıştır. Bu kodlar daha sonra "sınıf içi entegrasyon" kodu altında birleştirilerek, okul öncesi öğretmenlerinin otizmlili bireylere yönelik sınıf içi uygulamalarını ortaya koymak üzere analiz edilmiştir.

Şekil 4. Sınıf İçi Entegrasyon Kod Haritası

Okul öncesi öğretmenler nöroçeşitliliğe sahip öğrencilerin sınıf içi entegrasyonunun sağlanması noktasında 3 kategoriye vurgu yapmışlardır bunlar; “öğrenciyi tanıma”, “öğrencinin nöroçeşitlilik durumunun diğer öğrencilere tanıtılması” ve “sınıf içi uyumun sağlanmasıdır”. Katılımcılar, nöroçeşitliliğe sahip öğrencileri tanıma, öğrencilere bireysel düzeyde odaklanma ve uyum sağlama sürecinde önemli olan "Plan Yapmak (3)," "Uyarılma (11)," ve "Dikkat Çekme (1)" gibi kodları vurgulamışlardır (Şekil 4). Katılımcıların öğrenciyi tanımaya yönelik ifadelerinden bazıları aşağıda verilmiştir:

☞ *Çocuğu bir tanıma süreci gerekiyor, her otizmlili ya da sendromlu çocuk da aynı değil, birbirlerinden farklı karakterleri söz konusu (Nöroçeşitlilik Görüşmesi-K1, Konum 29).*

☞ *...yapılacak olan etkinliğe bağlı olarak ilgisini nasıl çekeceği değişkenlik gösterir. Genelde etkinliği gelişimine uygun şekilde uyarlamak gerekiyor. Uyarlanmış olsa bile ilgisini çekmediği veya katılmak istemediği çok fazla zaman*

olabiliyor. (Otizm ve Nöroçeşitlilik hakkında Öğretmen Görüşmesi, K2, P. 3).

Bu görüşler, literatürde otizmlili bireylere etkili eğitim ve öğretim sağlama konusunda önemli bir perspektifi yansıtmaktadır (29).

Katılımcılar, nöroçeşitliliğe sahip öğrencilerin sınıf içerisinde akranları tarafından zorluk yaşamamaları için sınıf arkadaşlarına nöroçeşitlilik profillerini anlatmanın ve farkındalığın, sınıf içi entegrasyonun temelini oluşturduğunu vurgulamışlardır. Bu kategoride öne çıkan kodlar arasında "Açıklama" ve "Etkinlik Gerçekleştirme" gibi alt kodlar bulunmaktadır. Katılımcıların nöroçeşitliliğe tanıtmaya yönelik elde ettikleri ifadelerden bazıları aşağıda verilmiştir:

☞ *Yani hocam ben normal bir şekilde açıklarım açıkçası sınıftaki diğer çocuklara açıklama yaparken kesinlikle bu çocukta hastalık gibi bir farklılık olduğunu belirtmem. (Nöroçeşitlilik Görüşmesi-K1, Konum 26).*

☞ *Elimizde otizmi anlatan, yaş ve gelişim düzeylerine uygun animasyonlar var, bunları seyrettiriyorum (Nöroçeşitlilik Görüşmesi- K5, Konum 24).*

☞ *Biraz önce de bahsettiğim gibi işte yani sınıf olarak da zaten çocuklar oyun oynamayı çok seviyor. Çocuğu tanıdıktan sonra ilgi alanını öğrendikten sonra o ilgi alanına yönelik tüm çocukları da kapsayacak şekilde etkinlikler yapıyoruz... Bu şekilde de yararlandığımı düşünüyorum. (K4, Transkripsiyon, Konum 20).*

Son olarak katılımcılar nöroçeşitliliğe sahip öğrencilerin sınıf içi uyumunun sağlanması ve sınıf içinde başarılı bir şekilde entegre edilmesi için kullanılan çeşitli stratejilere odaklanmıştır. "Farklı Öğretim Yöntemleri," "Çeşitli Etkinlikler," ve "Akran Eğitimi/İş birliği" kategorileri altındaki kodlar, bu stratejilere işaret etmektedir. Katılımcıların sınıf içi uyum konusundaki görüşlerinden bazılarına aşağıda yer verilmiştir:

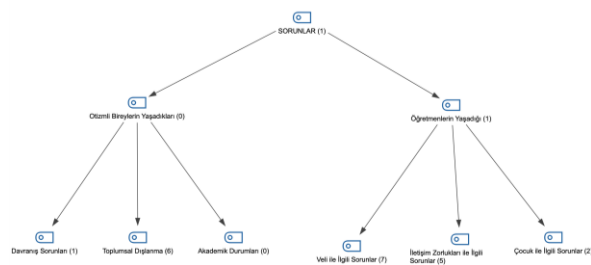
- ☐ *Gardner'in çoklu zekâ kuramına göre etkinlikleri ve eğitim durumlarını düzenleriz ve uygularız (K6, Konum 14).*
- ☐ *Diğer çocuklarla anlaşma yapıp onları yanına çekmesini istiyorum. (Otizm ve Nöroçeşitlilik hakkında Öğretmen Görüşmesi (2), Konum 16).*
- ☐ *Bireysel farklılıklardan kaynaklı farklı öğretim teknikleri kullanarak o öğrencimizi aynı şekilde eğitmeye ilerlemeye çalışıyoruz (K10, Konum 16).*

Nöroçeşitliliğe sahip bireylerin sınıf içi entegrasyonunu sağlamak adına diğer bir önemli strateji ise nöroçeşitlilik durumunun diğer öğrencilere tanıtılması olmuştur.

3.Alt Probleme İlişkin Bulgular

Araştırmamızın üçüncü alt problemini "Otizmlilerle çalışan öğretmenlere göre otizmle ilgili sorunlar ve bu sorunların aşılmasına yönelik önerileri nelerdir?" olarak belirlenmiştir. Bu doğrultuda, katılımcılara yöneltilen "Toplumda nöroçeşitlilik yaklaşımını desteklemeye yönelik önerileriniz nelerdir?" sorusu aracılığıyla elde edilen cevaplar, sorunlar ve nöroçeşitliliği desteklemeye yönelik öneriler kodlarına ayrılmıştır.

Sorunlar kodu, elde edilen cevaplar neticesinde otizmlilerle yaşayan bireylerin yaşadıkları ve okul öncesi öğretmenlerinin yaşadıkları sorunlar olarak alt kodlara ayrılmıştır (Şekil 5).

Şekil 5. Sorunlar Kod Haritası

Katılımcılar ile yapılan görüşmeler neticesinde elde edilen bulgular, otizmlilerle yaşayan bireylerin karşılaştığı çeşitli sorunları açıkça ortaya koymaktadır. Akademik duruma bakıldığında, otizmlilerle yaşayan bireylerin genellikle akademik yeterlilik konusunda zorlandıkları ve standart sınıf ortamlarında uyum

sağlamakta güçlük çektikleri görülmüştür. Akademik yetersizlik, bireysel öğrenme ihtiyaçlarının yeterince karşılanmamasının bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, dikkat eksikliği, günlük yaşam becerilerinde zorluklar ve iletişim zorlukları gibi davranış sorunları da belirgin hale gelmiştir.

Okul öncesi öğretmenlerinin, öğrencilerin yaşadıkları sorunlara yönelik görüşlerinden bazıları şöyledir:

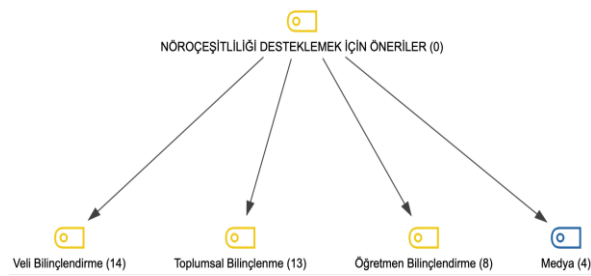
- ☐ *Ben bazen birebir yanına alıp, bir rakam veriyorum. Hepsi birlikte o rakam ya da konu üzerine ilerlerken, otizmlilerle çocuğu yanına çekip onu da konuyu işlerken sınıfa kaynaştırdığımda normalde dikkati dağınık olup toparlanamıyorken ben özel olarak 5 dakika kendisi ile ilgilendiğimde daha iyi öğrenmiş oluyor (Nöroçeşitlilik Görüşmesi, K5).*
- ☐ *Otizmlilerle yaşayan bireylerin kimisinde akademik anlamda kimisinde sosyal anlamda zayıflık olabiliyor (Nöroçeşitlilik Görüşmesi, K1).*
- ☐ *Maalesef bazı ön yargılar var (K10).*

Otizmlilerle yaşayan bireylerin yaşamış oldukları sorunlar davranış sorunları, toplumsal dışlanma ve akademik sorunlar olarak kodlanmış ve katılımcı görüşlerine yukarıda doğrudan yer verilmiştir. Otizmlilerle yaşayan bireylerin davranış sorunlarına dikkat çeken Susuz ve Doğan, akademik beceriler de yaşamış oldukları sorunları dile getiren Pennington, aynı zamanda otizmlilerle yaşayan bireylerin toplumsal dışlanmasına dikkat çeken çalışmalar mevcuttur (43-49-52). Araştırmadaki kodlamalar, otizmlilerle yaşayan bireylerin yaşadığı zorlukları vurgulayarak, bu alanlardaki sorunların multidisipliner bir şekilde ele alınması gerekliliğine işaret etmektedir.

Katılımcı öğretmenlerin yaşadıkları sorunlara yönelik görüşlerinden bazılarına aşağıda yer verilmiştir:

- ☐ *Aile otizmi asla kabul etmediği için aileden destek alamamışım ve çok zorlanmışım (K8).*
- ☐ *Veliler o öğrenciyi istemiyor (K3).*

Otizimli bireylerle çalışan öğretmenlerin yaşadığı sorunlar, veli ilişkileri, iletişim zorlukları ve çocukla ilgili konularda kodlanmıştır. Öğretmenlerin özellikle velilerle yaşadıkları sorunlara odaklandıkları ve velilerin otizimli çocuklarını anlama, kabullenme veya sınıfta bir otizimli çocuğun bulunmasını kabul etmeme konularında bilinçsizlikle ilgili zorluklar yaşadıklarını ifade etmeleri dikkat çekicidir (40). Ayrıca, öğretmenlerin eğitim-öğretim sürecinde çocuk, zaman yönetimi ve ders işlenişi ile ilgili yaşadıkları sorunlar, literatürdeki çalışmalarla da benzerlik göstermektedir (17-44-46-53). Üçüncü problem durumunda nöroçeşitlilik yaklaşımını desteklemek amacıyla sunulan öğretmenler önerileri Şekil 6'da belirtilmiştir.

Şekil 6. Nöroçeşitliliğe Desteklemek İçin Öneriler

Katılımcı görüşmelerinin analizi, nöroçeşitliliği destekleme noktasında ortaya konan önerilere odaklanmış ve dört temel kod belirlenmiştir. Katılımcıların önerilerine göre, nöroçeşitliliği desteklemek amacıyla veli ve toplumsal bilinçlenme önemli bir kod olarak ortaya çıkmaktadır. Toplumsal bilinçlenme kapsamında katılımcılar, çeşitli stratejilerin, etkinliklerin ve eğitim programlarının toplum genelinde nöroçeşitlilik konusunda bilinç oluşturmak adına kullanılması gerektiğini vurgulamıştır. Medyanın nöroçeşitliliği destekleme konusundaki rolüne ilişkin öneriler analiz sonuçlarında yer almıştır. Katılımcıların veli bilinçlenmesine yönelik önerilerini ifade ettikleri görüşlerden bazıları aşağıda sunulmuştur:

☞ Bu yüzden işte başta ailelerin bir bilinçlendirme sürecinden geçmesi gerek diye düşünüyorum çünkü ailelerin çoğu bunun gibi bir sorun ya da farklılık

diyelim, böyle bir durumla yüzleşmek istemiyor (Nöroçeşitlilik Görüşmesi, K1, Konum 32).

☞ Annelerin de öğretmenlerle arasındaki ilişkiyi nasıl daha iyi hale getirmek gerekir üzerine çalışılması gerektiğini düşünüyorum. (Nöroçeşitlilik Görüşmesi-K5, Konum 30).

Katılımcıların toplumsal bilinçlenmeye yönelik önerilerini ifade ettikleri görüşlerden bazıları aşağıda sunulmuştur:

☞ Toplumsal bilinçliliğe dair seminerler eğitimler olabilir (K9).

☞ Bu sadece sınıf içi bir süreç de olmayacak, tüm topluma bu bilinç kazandırılırsa bu çocuklar okul dışında da yaşadıkları zorlukları daha iyi aşabilecekler, günlük hayatta, yani sonra sosyal ilişkilerde,

☞ Çarşıda, pazarda her yerde. (Nöroçeşitlilik Görüşmesi, K1, Konum 32).

Katılımcı görüşlerinden elde edilen veriler, nöroçeşitliliğin desteklenmesi konusunda öne çıkan iki temel noktanın, veli bilinçlendirilmesi ve genel toplumsal bilinçlenme olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum, alanyazında yapılan çalışmalarla büyük benzerlik göstermektedir (11).

Katılımcıların öğretmen bilinçlenmesine yönelik önerilerini ifade ettikleri görüşlerden bazıları aşağıda sunulmuştur:

☞ Bence öncelikle bu tarz çocuklara eğitimde nasıl bir yaklaşım sergilenmesi gerektiğine dair öğretmenlere eğitimler verilmesi gerekiyor. Öğretmenlere böyle seminerler veriliyor ama daha çok uygulamaya dönük bir şeyler yapılmalı. (Nöroçeşitlilik Görüşmesi- K5, Konum 30).

☞ Bu çocuklar söz konusu olduğunda biz öğretmenlerin de hepsinin duyarlı ve hassas olduğunu söylemek zor. (Nöroçeşitlilik Görüşmesi- K5, Konum 30).

☞ Katılımcıların bilinçlenme konusunda medyanın önemine dikkat çektikleri görüşlerden bazıları şöyledir: Medya tam

medikal metafor yaklaşımlarının birlikte var olduğunu göstermektedir. Nöroçeşitlilik perspektifini benimseyen öğretmenler, otizmi bireyin farklılığını yansıtan bir zenginlik olarak tanımlarken; medikal metaforu benimseyenler otizmi daha çok klinik bir sorun veya bozukluk olarak görmektedir. Bu iki yaklaşımın öğretmenler arasında eş zamanlı varlığı, eğitim sisteminde nöroçeşitlilik temelli farkındalığın artırılması gerektiğini göstermektedir. YouTube videoları ve STK sayfaları ise genellikle medikal bakış açısını öne çıkarmakta; bu durum, toplumda otizme ilişkin nöroçeşitlilik perspektifinin yeterince yaygınlaşmadığını ortaya koymaktadır. Nöroçeşitlilik yaklaşımının toplum tarafından benimsenmesinin birçok sorunu ortadan kaldırması açısından önemli olmasına rağmen bugün hem sağlık hem de eğitim alanında yapılan birçok çalışma otizmi hala bir bozukluk ve hastalık durumu olarak tanımlamaktadır (54).

Araştırmanın sonuçları, toplumda otizmle ilgili genel bir bilinç eksikliği olduğunu ve bu konuda farkındalık artışının önemli olduğunu göstermektedir (6). Araştırma, toplumda otizmle ilgili genel bir bilinç eksikliği olduğunu ve farkındalık çalışmalarının genişletilmesi gerektiğini de göstermiştir. Katılımcılar; ailelerin otizmi kabul etmemesi, öğretmenlerin yeterince bilgi sahibi olmaması ve rehabilitasyon süreçlerinin sınırlılığı gibi sorunları vurgulamıştır. Otizmlili bireylerin güçlü yönlerine odaklanan ve onları topluma entegre eden yaklaşımların, toplumun otizmi bir hastalık olarak görmesine karşı önemli olduğu belirtilmiştir.

3. sınıf yönetimi” ve “özel gereksinimli çocuklarla iletişim” gibi dersler eklenmeli; öğretmenlere vaka temelli atölyeler ve mentorluk programları sunulmalıdır.
4. **Sivil Toplum ve Medya:** STK’lar, medikal metaforun olumsuz etkilerini azaltan ve otizmin güçlü yönlerini vurgulayan içerikler üretmeli; öğretmen, öğrenci ve velilere yönelik kapsayıcı eğitim atölyeleri düzenlemelidir. Medya kuruluşları, nöroçeşitlilik hakkında doğru

Öğretmenlerin sınıf içi uygulamalara dair önerileri, nöroçeşitliliğe sahip öğrencilerin etkin entegrasyonunu sağlamak için üç temel başlıkta toplanmaktadır: öğrenciyi tanıma ve bireysel ihtiyaçlarının belirlenmesi, sınıftaki akranlara nöroçeşitliliğin tanıtılması ve sınıf içi uyumun desteklenmesi. Bireyselleştirilmiş planlar, uyarlamalar ve dikkat çekme stratejileri öğrenciyi tanımayı kolaylaştırırken; animasyonlar, açıklamalar ve oyunlar aracılığıyla akranlara yapılan bilgilendirmeler kapsayıcı ortamın oluşmasına katkı sağlamaktadır. Ayrıca, farklı öğretim yöntemleri, oyun temelli etkinlikler ve akran eğitimi gibi uygulamalar, sınıf içi uyumu güçlendiren önemli araçlardır.

Otizmlili bireylerin karşılaştığı başlıca zorluklar akademik yetersizlikler, davranış sorunları, iletişim güçlükleri ve toplumsal dışlanma olarak özetlenmiştir. Öğretmenler, velilerle iletişim zorlukları ve sınıf ortamındaki uyum problemlerini de dile getirmiştir. Bu zorluklara yanıt olarak öne çıkan öneriler şöyle sıralanabilir:

1. **Eğitim Politikaları:** Ulusal düzeyde nöroçeşitlilik temelli kapsayıcı eğitim politikaları geliştirilerek “kolaylaştırıcı kişi” uygulaması için standartlar belirlenmeli; okullarda destek personeli, fiziki düzenlemeler ve özel eğitim materyalleri için yeterli kaynak sağlanmalıdır.
2. **Öğretmen Yetiştirme ve Mesleki Gelişim:** Lisans ve hizmet içi eğitim programlarına “nöroçeşitlilik”, “kapsayıcı

ve pozitif temsiller sunarak toplumsal farkındalığı artırmalıdır.

5. **Okul Uygulamaları:** Okul İçerisinde Uygulamalar için, bireyselleştirilmiş eğitim planları (BEP) etkin biçimde hazırlanmalı ve düzenli olarak güncellenmeli, akran eğitimi, oyun temelli sosyal etkileşim, görsel destek materyalleri ve uyarlanmış öğretim yöntemleri yaygınlaştırılmalı ve sınıf içi etkinliklerde Gardner’ın çoklu zekâ kuramı gibi farklı öğrenme stillerini

destekleyen yöntemler kullanılmalıdır (21).

6. Toplumsal Bilinçlendirme: Yerel yönetimler, üniversiteler ve STK'lar iş birliğiyle halka açık bilgilendirme seminerleri, çalıştaylar ve sosyal farkındalık kampanyaları düzenlenmelidir. Aile ve toplum bilinçlendirme programları, otizme yönelik önyargı ve yanlış bilgilerin azaltılması açısından önemlidir.

Bu önerilerin uygulanması, otizmlili bireylerin eğitim süreçlerine daha etkin katılımını sağlayacak, toplumsal kabulü artıracak ve nöroçeşitlilik yaklaşımının yaygınlaşmasına katkıda bulunacaktır. Gelecekteki çalışmaların daha geniş örneklem gruplarıyla farklı bölgelerde tekrarlanması, öğretmen, veli ve öğrenci perspektiflerini karşılaştırmalı olarak incelemesi ve dijital platformların farkındalık üzerindeki etkisini araştırması önerilmektedir.

KAYNAKLAR

1. Acarlar F. Okul öncesinde kaynaştırma. In: Sucuoğlu B, Bakkaloğlu H, eds. Kaynaştırma modeli ve özel gereksinimli çocukların özellikleri. Ankara: Kök Yayıncılık; 2013. s. 21-73.
2. Akgül EM, Mertoğlu H. Öğretmen yetiştirme programlarında otizm farkındalığı: Fen bilgisi eğitimi örneği. *Journal of Individual Differences in Education*. 2020;2(1):31-41.
3. Aksu K, Şengelen M, Güçiz Doğan B. Dünya Otizm Farkındalık Günü bilgilendirme notu [İnternet]. *Toplum İçin Bilgilendirme Serisi 2022/2023-37*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı AD; 2023 [erişim 11 Ağustos 2025]. Erişim adresi: <https://halksagligi.hacettepe.edu.tr/duyurular/halkayonelik/otizm farkindalik2023.pdf>
4. Alver E, Gümüş Ç. Otizm spektrum bozukluğuna sahip bireylerde eğitimin önemine dikkat çekmek üzere hazırlanmış dergi ilanı tasarımı örnekleri. *Istanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 2020;19(39):1436-52. doi:10.46928/iticusbe.765640
5. American Psychiatric Association. *Diagnostic and statistical manual of mental disorders*. 5th ed. Arlington (VA): American Psychiatric Association; 2013.
6. American Psychiatric Association. *DSM-5 tanı ölçütleri başvuru el kitabı*. Çev. Köroğlu E. Ankara: Boylam Psikiyatri Yayıncılık; 2013.
7. Arslan K. Otizmlili bireylere yönelik toplumsal farkındalık düzeyinin incelenmesi. *Eurasian Journal of International Studies*. 2023;11(34):28-47.
8. Atılğan G, Güner-Berkant H. Sınıf öğretmenlerinin kaynaştırma eğitiminde yaşadıkları sorunlar ve çözüm önerileri. *Eğitim Yansımaları*. 2017;1(1):13-25.
9. Baron-Cohen S. Editorial perspective: Neurodiversity – a revolutionary concept for autism and psychiatry. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. 2017;58(6):744-7. doi:10.1111/jcpp.12703
10. Beretich SR, Mazzei MK. Understanding autism in education [İnternet]. 2016 [erişim 13 Ocak 2025]. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/329372396_Understanding_Autism_in_Education
11. Burak Y, Özden E, Sardroud EM. Okul öncesi öğretmenlerin otizm spektrum bozukluğu bilgileriyle problem davranışlardan rahatsız olma düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Trakya Eğitim Dergisi*. 2022;12(1):366-80.
12. Canikli G. Orta-ağır düzeyde otizm spektrum bozukluğu olan yetişkin bireylerin annelerinin çocuklarının eğitim yaşantısına ve eğitim sonrasına ilişkin görüş ve önerileri [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul: Marmara Üniversitesi; 2022.
13. Corsello MC. Early intervention in autism. *Infants and Young Children*. 2005;18(2):74-85.
14. Çakıcı A. Otizm spektrum bozukluğu olan çocukların kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitim sorunlarına genel bir bakış. *Bogaziçi Üniversitesi Eğitim Dergisi*. 2020;37(2):81-106.
15. Çolak A. Otizm spektrum bozukluğu. In: Cavkaytar A, ed. *Otizm spektrum bozukluğunu anlamak*. Ankara: Grafiker Yayıncılık; 2016. s. 21-56.
16. Eikeseth S, Hayward D, Gale C, Gitlesen J, Eldevik S. Intensity of supervision and outcome for receiving early and intensive behavioral interventions: a preliminary study. *Research in Autism Spectrum Disorders*. 2009;3(1):67-73.
17. Eldeniz Çetin M, Çamlıbel Çakmak Ö. Okul öncesi öğretmenlerinin özel gereksinimli çocuklara yönelik görüşleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*. 2016;24(5):2263-78.
18. Er-Sabuncuoğlu DM. Otizm bilgi düzeyi: okul öncesi eğitimcileri. *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*. 2016;3(1):28-52.
19. Euronews. Otizm nedir, nasıl fark edilir? Tedavisi mümkün mü? [İnternet]. 2021 [erişim 9 Ocak 2025]. Erişim adresi: <https://tr.euronews.com/2021/04/02/otizm-nedir-nasil-fark-edilir-tedavisi-mumkunmu#:~:text=D%C3%BCnyada%20ve%20T%C3%BCrkiye'de%20otizm,yayg%C4%B1n%C4%B1%C4%9F%C4%B1%2C%20k%C4%B1zlardan%205%20kat%20fazlad%C4%B1r>
20. Friend M, Bursuck WD. *Including students with special needs: a practical guide for classroom teachers*. 8th ed. Boston: Pearson; 2021.
21. Gardner KF, Carter EW, Gustafson JR, Hochman JM, Harvey MN, Mullines TS, et al. Effects of peer networks on the social interactions of high school students with autism spectrum disorders. *Research and Practice for Persons with Severe Disabilities*. 2014;39(2):100-18.
22. Geller L. The changing face of autism. In: Starsia V, Day Gore R, eds. *Voices of autism. The healing companion: stories for courage, comfort and strength*. Minneapolis: LaChance; 2008. s. 19-27.
23. Gırlı A, Atasoy S. Kaynaştırmaya yerleştirilen zihin yetersizliği veya otistik özellikleri olan öğrencilerin okul yaşantıları ve akranlarıyla ilişkilerine ilişkin görüşleri. *DEU Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*. 2012;32:16-30.
24. Gök R. Kaynaştırma eğitimi öğrencisi bulunan ilkököl sınıf öğretmenlerinin sınıf yönetiminde karşılaştıkları zorluklar ve bu zorluklarla başa çıkma yöntemleri [Yüksek Lisans Tezi]. Antalya: Akdeniz Üniversitesi; 2013.

25. Gupta PV, Hegde AM, eds. Pediatric dentistry for special child. New Delhi: Jaypee, The Health Sciences Publisher; 2016.
26. Güleç-Aslan Y, Kırcaali-İftar G, Uzuner Y. Otistik çocuklar için davranışsal eğitim programı (OÇİDEP) ev uygulamasının bir çocukla incelenmesi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi. 2009;10(1):1-25.
27. Güven H, Görgün B, Özgözcü S, Eker C, Ünlü Ö, Kanay A, et al. Otizm ve kolaylaştırıcı kişi: destekleyici bir yaklaşım. In: Ünlü E, Günay B, eds. Ankara: Vize Akademik Yayıncılık; 2024. ISBN: 978-625-95460-0-1.
28. Koçyiğit S. Ana sınıflarında kaynaştırma eğitimi uygulamalarına ilişkin öğretmen-rehber öğretmen ve ebeveyn görüşleri. International Journal of Turkish Literature Culture Education. 2015;4(1):391-415.
29. Lindsay S, Proulx M, Scott H. Exploring teachers' strategies for including children with autism spectrum disorder in mainstream classrooms. International Journal of Inclusive Education. 2014;18(2):101-22. doi:10.1080/13603116.2012.758320.
30. Lovaas OI. Teaching individuals with developmental delays: basic intervention techniques. Austin (TX): Pro-Ed; 2003.
31. Iovannone R, Dunlap G, Huber H, Kincaid D. Effective educational practices for students with autism spectrum disorders. Focus on Autism and Other Developmental Disabilities. 2003;18(3):150-65.
32. MacDuff SG, Krants JP, McClannahan EL. Teaching children with autism to use photographic activity schedules: maintenance and generalization of complex response chains. Journal of Applied Behavior Analysis. 1993;26(1):89-97.
33. Maenner MJ, Shaw KA, Baio J, Eds1, Washington A, Patrick M, et al. Prevalence of autism spectrum disorder among children aged 8 years: Autism and Developmental Disabilities Monitoring Network, 11 sites, United States, 2016. MMWR Surveillance Summaries. 2020;69(4):1-12.
34. Millî Eğitim Bakanlığı. Okullarımızda neden nasıl için kaynaştırma: yönetici, öğretmen ve aile kılavuzu. Ankara: MEB Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü; 2010.
35. Millî Eğitim Bakanlığı. Kolaylaştırıcı kişi konulu yazı; 10.01.2020 [İnternet]. 2020 [erişim 9 Ocak 2025]. Erişim adresi: <http://programdeha.com/mevzuat/kolaylastiricikisi.pdf>
36. Millî Eğitim Bakanlığı. Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği. Resmî Gazete. 2018 Jul 7;30471 [İnternet]. 2018 [erişim 9 Ocak 2025]. Erişim adresi: http://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2018_07/09101900_ozel_egitim_hizmetleri_yonetmeliği_07072018.pdf
37. Mentüş HS, Aktaş Arnas Y. Okul öncesi kaynaştırma sınıfındaki otizmliler için bir çocuğun akran ilişkilerinin incelenmesi. DEU Buca Eğitim Fakültesi Dergisi. 2021;52:439-64.
38. Metin N, Şenol B, Yumuş M. Okul öncesi eğitim sınıflarına kaynaştırılan otistik çocukların sosyometrik statülerinin incelenmesi. Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal. 2015.
39. Odluyurt S, Orum Çattık E. Otizm spektrum bozukluğunda akran aracı uygulamalar: alanyazın taraması. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. 2019;20(3):1041-62. doi:10.17679/inuefd.454241.
40. Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği [İnternet]. 2021 [erişim 8 Ocak 2025]. Erişim adresi: https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2020_06/24163215_ozel_egitim_yonetmeliği_son_hali.pdf
41. Özgönel SÖ, Gırlı A. Otizmliler için kaynaştırma öğrencilerinin sınıflarında akran ilişkilerinin geliştirilmesine yönelik eğitim programının etkililiğinin incelenmesi. İlköğretim Online. 2016;15(1).
42. Pennington RC. Computer-assisted instruction for teaching academic skills to students with autism spectrum disorders: a review of literature. Focus on Autism and Other Developmental Disabilities. 2010;25(4):239-48.
43. Rakap S, Kaczmarek L. Teachers' attitudes towards inclusion in Turkey. European Journal of Special Needs Education. 2010;25(1):59-73.
44. Robertson K, Chamberlain B, Kasari C. General education teachers' relationships with included students with autism. Journal of Autism and Developmental Disorders. 2003;33(2):123-30.
45. Saraç T, Çolak A. Kaynaştırma uygulamalarında öğretmenlerin karşılaştıkları sorunlar ve çözüm önerileri. Educational Sciences: Theory & Practice. 2012;12(3):2071-92.
46. Stephens EC. Overcoming challenges and identifying a consensus about autism intervention programming. International Journal of Special Education. 2005;20(1):35-49.
47. Sucuoğlu B, Kargın T. İlköğretimde kaynaştırma uygulamaları: yaklaşımlar, yöntemler, teknikler. Ankara: Kök Yayıncılık; 2010.
48. Susuz Ç, Doğan BG. Halk sağlığı bakışıyla otizm spektrum bozukluğu. ESTUDAM Public Health Journal. 2020;5(2):297-310.
49. Şahin V, Engin Özyurt G. Otizm spektrum bozukluğu tanılı çocuk ve ergenlerde damgalanma. Çocuk Medeniyeti. 2022;7(13):139-48.
50. Türkiye İnsan Hakları Eşitlik Kurumu. Otizmliler için eğitim hakkı ve ayrımcılık yasağı raporu [İnternet]. 2020 [erişim 9 Ocak 2025]. Erişim adresi: https://www.tihk.gov.tr/upload/file_editor/2020/04/1585822889.pdf
51. Vural P. Otizm spektrum bozuklukları [İnternet]. 2019 [erişim 11 Ağustos 2025]. Erişim adresi: <https://www.bto.org.tr/wp-content/uploads/2019/10/otizm-spektrum-bozukluklari-pinar-vural.pdf>
52. Vural M, Yıkılmış A. Kaynaştırma uygulamalarında görev yapan öğretmenlerin karşılaştıkları sorunlar. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. 2008;8(2):141-60.
53. Yaşar B, Yıkılmış A. Otizm spektrum bozukluğu olan öğrencilere toplama ve çıkarma problemlerinin çözme becerisinin öğretiminde şemaya dayalı öğretim stratejisinin etkililiği. Trakya Eğitim Dergisi. 2023;13(3):1772-85. doi:10.24315/tred.1250642.
54. Yıkılmış A. Effectiveness of the touch math technique in teaching basic addition to children with autism. Educational Sciences: Theory & Practice. 2016;16:1005-25.
55. Otizm spektrumunda olmak: "En önemli şey güvende hissetmek" [İnternet]. YouTube; [cited 2025 Dec 20]. Available from: <https://www.youtube.com/watch?v=4Bq7UsKn7zs>
56. Tohum Otizm Vakfı. Otizm [İnternet]. İstanbul: Tohum Otizm Vakfı; [cited 2025 Dec 20]. Available from: <https://tohumotizm.org.tr/otizm/>
57. Otizm nedir? Otizm spektrum bozukluğunun farkında mısınız? [İnternet]. YouTube; [cited 2025 Dec 20]. Available from: <https://www.youtube.com/watch?v=2HgMCXTesEU>
58. Türkiye Otistiklere Destek ve Eğitim Vakfı (TODEV). Otizm [İnternet]. İstanbul: TODEV; [cited 2025 Dec 20]. Available from: <http://todev.org.tr/otizm/>

59. Neden otizmde farklı bakış açılarına ihtiyacımız var? [Internet]. YouTube; [cited 2025 Dec 20]. Available from: <https://www.youtube.com/watch?v=oMyRj1mX8Fc>
60. ODER Otizm Derneği. Otizm [Internet]. Türkiye; [cited 2025 Dec 20]. Available from: <https://otizm.org.tr>
61. ODFED Otizm Dernekleri Federasyonu. Otizm [Internet]. Türkiye; [cited 2025 Dec 20]. Available from: <http://www.odfed.org/otizm/>
62. SOBE Selçuklu Otizimli Bireyler Eğitim Vakfı. Otizm ve belirtileri [Internet]. Konya: SOBE; [cited 2025 Dec 20]. Available from: <https://www.sobe.org.tr/sobe-otizm-ve-belirtileri.ht01>